

FÒRUM J. M. CAGIGAL

Precisions sobre el conte de Maria Àngels Anglada, "El veritable origen dels Jocs Olímpics"

▪ RAMON BALIUS I JULI

Tot va començar el dijous 14 de gener de 1999, mentre seguia el programa del Canal-33 "Avisa'ns quan arribi el 2000". Un molt bon programa cultural, que dirigien i presentaven Joan Vinyoli i Jordi Beltran. Aquell dia varen entrevistar la Maria Àngels Anglada. Varen presentar-la com una escriptora catalana, nascuda a Vic l'any 1930, llicenciada en filologia clàssica, que conreava l'assaig, la poesia i la novel·la. Recordo que va ser un diàleg molt agradable, per la claredat d'idees de la

protagonista, que contestava les preguntes amb pausada tranquil·litat i precisió. Posteriorment he pogut veure i escoltar l'entrevista sencera moltes vegades, perquè gràcies a una bona amiga, que col·labora en la televisió catalana, la Maria Eugènia Pujalà, vaig obtenir una cinta de vídeo d'aquesta part del programa. Vinyoli i Beltran, després de tractar nombrosos aspectes de la vida i l'obra de la Maria Àngels, conversaven amb ella sobre els continguts del llibre *Nit de 1911*, aleshores en premsa, amb el qual havia guanyat el "Premi Octavi Pellissa de 1998"; de sobte, Jordi Beltran, parlant dels contes presents en l'esmentat llibre va comentar... N'hi ha un que té un títol que m'ha cridat molt l'atenció. És l'anomenat **"El veritable origen dels Jocs Olímpics"**. Maria Àngels va afirmar, "Sí, sí... aquest és un homenatge a un escriptor grec, del segle XIX, que es diu Papadiamandis, és el millor prosista grec del segle XIX, que era

fill de l'illa de Skiathos. I explico el veritable origen dels Jocs Olímpics, que no és el veritable origen, però que ho podria ser... dels Jocs Olímpics... dels d'ara". Intervé aleshores Joan Vinyoli, "...Dels actuals?" i Jordi Beltran "...Hi surt el Baró de Coubertin?". Maria Àngels en to divertit, un xic misteriós i somrient, contestà: "Ah!... això no els ho dic...!". En el moment de presenciar en directe l'entrevista, únicament vaig captar clarament que Maria Àngels Anglada havia escrit un conte dedicat a l'origen

L'entrevista.

Maria Àngels Anglada.

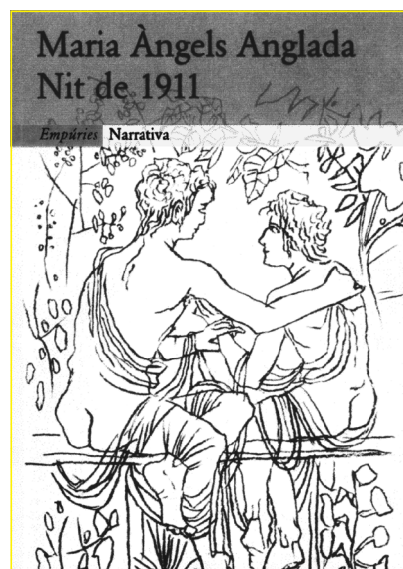
dels Jocs Olímpics, i vaig fer-me el ferm propòsit d'esperar la publicació del llibre i poder llegir fonamentalment l'esmentat conte. Familiars, amics i coneguts coneixen molt bé la meva intensa fal·lera envers l'esport i molt especialment envers tot allò que està relacionat amb l'Olimpisme, que no és més que la conjunció entre la cultura i l'esport.

Van anar passant uns mesos, durant els quals vaig interessar-me repetidament per la possible aparició del llibre, en les meves freqüents visites a la llibreria "Àncora i Delfín", on treballa un meu nebot, en Jan Matas, filòleg, conseller literari i arxiu bibliogràfic vivent. Entretant, pel diari AVUI, vaig assabentar-me de la trista notícia de la mort a Figueres de la Maria Àngels Anglada, el 23 d'abril del 1999. Què té de fatídica aquesta data per als bons escriptors? Malgrat el luctuós esdeveniment, vaig guardar l'esperança que la *Nit de 1911* veuria la llum i es convertiria en l'obra pòstuma de la Maria Àngels Anglada. Finalment, el mes d'octubre del 99, l'Editorial Empúries va publicar el llibre i a les darreries de novembre el meu nebot llibreter em comunicà la notícia. El mateix dia de l'avís tenia el volum a les mans. La clàssica parella dibuixada a la portada, em va proporcionar la quasi certesa, abans de consultar l'índex, que el desitjat conte formava part del recull.

Vaig llegir-lo en arribant a casa i immediatament vaig veure clar que, "El veritable origen dels Jocs Olímpics" seria una bonica història per a l'esperit olímpic, encara que tingués ben poc de veritable. El paràgraf que a continuació transcrib, va ser decisiu per engrescar-me a investigar quins dels esdeveniments, tan brillantment descrits, eren certs i quins eren obra de la imaginació de l'autora. L'esmentat paràgraf diu textualment: **"Tinc l'esperança, molt lleu, que, amb aquest breu relat que conserva els fets essencials, pararé l'ham perquè algun estudiós s'engresqui a continuar la tasca i a aconseguir la publicació dels resultats de la seva feina".**

Actualment quasi jubilat, continuo sent un estudiós, perdoneu-me la immodèstia, que ha mossegat amb força l'esquer que portava l'ham que va parar la Maria Àngels Anglada i això ha estat el motiu de la realització d'una interessant i alhora divertida investigació. Durant aquesta he tingut l'oportunitat de retrobar antics amics i d'entrar en contacte, molts cops únicament telefònic, amb un grup de distingides persones, moltes d'elles professors de llengües clàssiques, que s'han solidaritzat amb la meva recerca i m'han ajudat amb una amabilitat avui dia poc usual. A tots ells el meu més profund agraïment.

Tot seguit reproduïxo el conte "El veritable origen dels Jocs Olímpics"

"Nit de 1911"

EL VERITABLE ORIGEN DELS JOCS OLÍMPICS

(pàgines 85 a 92 del llibre *Nit de 1911*
de Maria Àngels Anglada.
Editorial Empúries, octubre de 1999)

*Als meus companys professors de llengües clàssiques,
espècie no protegida.*

A Oriol

EM VA FER IL·LUSIÓ que em convidessin a participar i a prendre la paraula en el Col·loqui d'homenatge a la meva amiga Dolors Condom, excel·lent llatzinista. En un segon moment de reflexió, però, vaig topar amb un escull: la tria del tema. Si m'embranchava massa, no essent una especialista en cap autor concret, tenia por d'arribar al meu nivell d'incompetència, segons el conegut principi de Peters.

Tot parlant-ne amb una altra Dolors, també amiga, directora de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, se'm van obrir unes perspectives inesperades i interessants:

¿N'estàs ben segura, que ningú no ha publicat aquests papers?

¿Publicat? Ni pensar-ho, encara et diré més: em penso que ningú més els ha vistos..., si més no des de fa cinquanta anys!

En la vida del nostre país, tan plena d'interrupcions i entrebancs a la seva cultura, et trobes sovint amb sorpreses d'aquesta mena. Gairebé tothom sap, en els cercles un xic interessats en aquests afers, que Pau Casals es trobava, impàvid, dirigint l'assaig de la Novena de Beethoven en esclatar la guerra civil. En canvi ningú, absolutament ningú, no ha recordat que, gairebé a les mateixes dates, es reunia a la Universitat de Barcelona un Congrés de Llengües Clàssiques. Mai no ho havia sentit esmentar; mai no se'n varen publicar els materials.

El poeta Carles Riba, que n'havia de ser una de les figures més remarcables, no hi va poder prendre part, pels maldecaps i la feina que li comportava la salvació i la pervivència de la Fundació Bernat Metge: un seguit d'accions arriscades que li van ser poc agraïdes –mal costum del país–. Ocupà, doncs, el seu lloc un hel·lenista francès, Emmanuel de Frédy. Emmanuel era molt jove, però ja ben conegut. Segons les meves investigacions, al cap de poc temps –tres anys és poc temps, vist en perspectiva– es va incorporar als rengles de la Resistència francesa i va morir en acció de combat.

Tot i haver passat una colla de dies en l'estudi de les ponències i, especialment, de la d'Emmanuel, al capdavall vaig decidir que no constituïa un tema adequat per a l'homenatge a una llatnista, i em vaig decantar per una altra qüestió. Després, però, he intentat que es publicuessin les actes d'aquell congrés tan especial, sense èxit. Llavors he pres el determini d'incloure, si més no, la comunicació d'Emmanuel de Frédy en aquest llibre: el seu interès, em sembla, és ben viu i va més enllà dels cercles erudits. Aquesta decisió ha comportat, però, una petita amputació; no he pogut conservar la seva estructura original, tan objectiva i científica; encara menys reproduir les abundants notes a peu de plana que la farcién. També m'ha calgut deixar de banda les referències bibliogràfiques.

Tinc l'esperança, molt lleu, que, amb aquest breu relat que conserva els fets essencials, pararé l'ham perquè algun estudiós s'engresqui a continuar la tasca i a aconseguir la publicació dels resultats de la seva feina.

Quan el meu oncle Pierre va viatjar a Grècia per primera vegada, l'enlluernament que li van produir les velles pedres i els marbres es barrejà amb altres impressions: les dificultats pràctiques amb què es trobava molt sovint i la compassió per la po-

bresa del país. Em sembla que, ja en aquest primer viatge, començà de gastar la seva fortuna, que era considerable i que, de moment, no se'n ressentia.

Atenes era una ciutat encara relativament petita, on es podien reconèixer sense esforç d'imaginació les ribes ufanoses del riu Il·lissos, i seure sota uns plàtans semblants als que havien ombrejat les converses de Sòcrates, Plató, Fedre... Hi anaven ben pocs turistes: petits grups d'anglesos, això sí, professors de grec i alguns artistes. El barri de la Plaka era remorós de converses i de música grega, però amb les velles tavernes de sempre, amb el formatge autèntic i el vi del país. El temple més bell del món es dreçava en un cel blavíssim, damunt cases baixes, i l'aire que el voltava era net i clar.

Un vespre, Pierre va entrar en un *kafenion*: ja s'havia acostumat a l'espès cafè grec i al got d'aigua fresquíssima que l'acompanyava. Li va cridar l'atenció un home, encara jove però d'aparença seriosa i greu, que seia separat dels altres grecs brogidors, i anava vestit amb una mena de túnica de monjo de color fosc. Llegia, i això el va sorprendre, un diari francès. S'hi va acostar i el saludà, pensant que potser era un compatriota, i l'home del diari li va respondre en un francès perfecte, precisant, però, que era grec, fill de l'illa de Skiathos. Tot i la seva reserva, no tenia una actitud adusta, i l'oncle li pregà d'acceptar un vas de vi junts. Això semblà causar-li plaer. D'un en vingué un altre, i llavors Aléxandros, encara amb timidesa, explicà a l'oncle que era escriptor i cantor de l'església, i que havia après, sense mestres, el francès i l'anglès.

–Em sap greu no conèixer la vostra llengua –li va dir Pierre– perquè m'agradaria de llegir, doncs, un llibre vostre.

–Oh, no sóc gaire conegut, no són fàcils de trobar, els meus contes –ho afirmava amb senzillesa, sense cap recança.

En canvi, l'oncle es va adonar d'un enyorament profund quan Aléxandros li parlava de la seva illa natal, Skiathos, on no podia sojornar gaire sovint, perquè li calia guanyar-se la vida amb traduccions i articles als diaris. Pierre quedà meravellat amb les descripcions de la bellesa del mar Egeu i d'algun arbre rar de la seva illa; una alzina centenària que per a ell era com una persona viva, estimada. Abans de separar-se'n, amb recança, li va demanar el seu cognom i el permís de fer-li una fotografia. Hi va accedir amb molta reticència i amb la promesa, que l'oncle respectà, de guardar-la per a ell i de no publicar-la enlloc.

Per això ha quedat per a la posteritat, ara que, post mortem, ha esdevingut un autor famós, una sola fotografia, feta per Nirvanas, d'Aléxandros Papadiamandis, el millor prosista grec del segle XIX.

Impulsat per les paraules apassionades d'aquell fill de Skiathos, l'oncle va voler conèixer l'illa. Amb la seva eficàcia habitual, s'informà al Pireu de les possibilitats d'accedir-hi. No hi havia vaixell directe: calia agafar un atrotinat autobús per anar fins a Volos! Aquest sistema no li va pas agradar; no dubtà a llogar un vel·ler, amb dos mariners, perquè el duguessin a Skiathos i estiguessin a la seva disposició per tornar quan a ell li abellís. Ja l'avisaren que no són sempre agradables, aquestes traveses, de primavera, però l'oncle era coratjós i no li feien cap por ni les onades ni el *meltemi*.

Quan va arribar, al cap de moltes hores, a Skiathos, la seva impressió de sorpresa i meravella esbandí de cop el trontoll del viatge: s'havia imaginat una illa àrida, potser sense motiu, perquè pensava que l'amor a la seva pàtria tornava exageradas les paraules d'Aléxandros. Tot i saber, doncs, que es trobava a les Espòrades del nord, no estava preparat per aquella gran taca verda, els boscos de xiprers que cobrien les muntanyes, ni per la bellesa radiant de la badia, amb arbres alts i frondosos ran de la mar.

Entenia l'enyorança d'Aléxandros, ja ho crec. El patró l'acompanyà a casa d'uns parents seus, que podrien allotjar-lo, i en va tenir sort, perquè amb el mariner s'entenien en italià, però els seus familiars no en sabien ni un borrall.

Pierre no es va limitar a passejar per la bella i petita capital. Com a bon esportista, no el fatigava caminar pels voltants. Els parents de Iannis, el mariner, li van llogar una bella bicicleta per poder conèixer altres pobles i belles platges, i recórrer les vinyes i les xiprerades. L'oncle tenia el costum –potser li venia de la seva formació a l'acadèmia militar– de dur un dietari del seu viatge. Me'l va traspasar a mi, tan bon punt vaig iniciar els estudis de llengües clàssiques. El seu fill estava força malalt, internat en una clínica psiquiàtrica de Lausana, i va pensar que jo en faria més bon ús.

2 D'ABRIL DE 1890

Segon dia del meu sojorn a Skiathos

M'he banyat, de bon matí, a la platja de Kukunariés i després, havent esmorzat, he fet una bella excursió en bicicleta. He arribat a un indret poblat de vinyes; més enllà de les vinyes, hi havia un prat i un bosc. Es veia, no gaire lluny, un petit poble. M'he aturat a reposar uns moments i a fer algunes fotografies de l'indret: sempre m'enduc els estris de fotografiar, que sovint són molestos. Mentre em refrescava amb vi blanc, que la mestressa m'havia preparat, he vist un home que venia pel camí, corrent tant com podia. Quan m'ha vist, ha alçat els braços, s'ha parat davant meu i m'ha dit unes paraules incomprensibles. De cop, ha caigut a terra com fulminat, però alhora m'ha fet l'efecte que s'hi havia tirat expressament.

M'hi he acostat, amb una mica de recel ¿No seria pas un *kleftis* que volia robar-me? No, no podia ser, no n'hi havia pas a Skiathos! Ni que em trobés a

les muntanyes de l'Epir! Pobre home, potser tenia un atac, o s'havia desmaiàt d'inanició.

Anava a aixecar-lo, quan m'ha sobtat una veu de noia. Estava tan absort amb el corredor, que no havia sentit cap passa. La noieteta –era molt jove– ha parlat a l'home, amb paraules pacients, li ha donat la mà, l'home s'ha redreçat. La noia m'ha assenyalat el poble: potser volia que els hi acompanyés. L'he ajudada, doncs, a acompanyar l'home, potser el seu pare, que semblava aclaparar pel seu esforç, i he indicat a la noia que ella fes servir la bicicleta. Així, un estrany trio, hem entrat al poble, fins una casa petita que hi havia ran de l'església, menuda i blanca, amb la seva graciosa cúpula vermella.

Dintre la casa, ens ha rebut una dona gran i un *papàs*: han fet seure l'home i li han dut un vas d'aigua, un cop ha reposat uns moments. El *papàs* parlava una mica de francès i, mentre la noia, Irene, i la dona duïen l'home a la seva habitació, m'ha explicat els problemes d'Adonis, el seu germà gran.

8 D'ABRIL DE 1890

El viatge de tornada de Skiathos ha estat molt més feliç que el d'anada. Vaig estar-m'hi fins el dia 5, de bon matí.

Havia deixat el diari en el punt que el *papàs* m'explicava les dissorts d'Adonis, que han fet vacil·lar la seva ment, el seu seny. Primer, es va morir la seva muller –la dona que ens va rebre era l'esposa del *papàs*–, encara molt jove. Adonis és propietari d'una vinya més aviat petita, i vivien sobretot del seu ramat d'ovelles i de cabres, que era el seu orgull. Un dia, per un malaurat atzar, tot i que al poble estan convençuts que a causa d'algú que li volia mal, un dels seus dos gossos va tenir un rampell de bogeria, o, si més no, així m'ho van contar: el ramat pasturava en un petit prat, a prop d'unes roques damunt del

mar, i el gos empaïtà les ovelles fins a fer-les estimbar totes, esverades i amuntegades, dins de l'Egeu.

El pastor no va poder suportar aquesta catàstrofe i va perdre la raó. Des de llavors vivien a casa del *papàs*, perquè la folia d'Adonis és ben inofensiva. La seva filla té cura d'ell i els habitants del poble creuen que la seva presència els porta sort, opinió molt estesa al país sobre els que no tenen tot el seu seny.

Les paraules, o la paraula, que havia cridat al meu davant, segons em traduï el *papàs*, era:

–Hem vençut! *Nenikekâmen!*

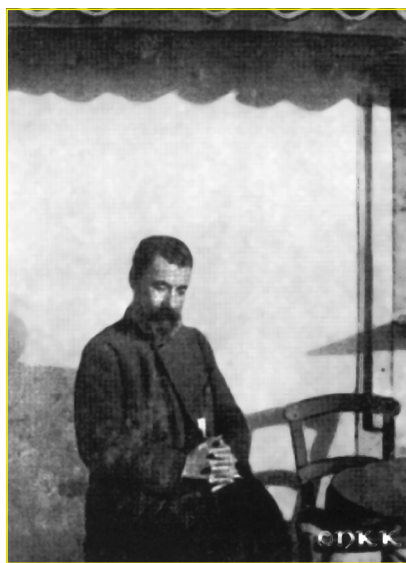
Adonis s'identificava, en el seu deliri, amb el soldat de Marató, el corredor que havia caigut mort per l'esforç de la llarga carrera just havent anunciat la victòria radiant als atenesos.

Aquesta història em fa rumiar molt: ¿quin poble és aquest, que fins i tot la folia d'un pastor duu la marca de la glòria?

Pierre va quedar obsessionat per la història d'Adonis. En tornar a Atenes, va decidir d'anar a petjar la plana de Marató per fer-se més càrrec de la gesta del soldat. No, no podia deixar que aquella fita quedés tan sols sepultada als llibres d'història, recordada només encara en les conteres dels *papàs* i els rapsodes populars de Grècia. Ell la faria revivre, encara no sabia com. Va ser mentre corria uns pocs centenars de metres per la plana de Marató que li va venir la seva gran idea, no pas, com s'ha assegurat, en el seu viatge a Anglaterra.

Dos anys després de conèixer Adonis i Papadiamandis anunciava el seu propòsit de fer desclore una altra vegada, damunt la terra grega, la florida dels Jocs Olímpics. I per això va ser just que un altre pastor –aquest de Marussi, no de Skiathos– guanyés, arribant a l'antic estadi d'Atenes, la primera marató dels nostres dies, el 1896 de la nostra era.

Nota: Pierre de Frédy tenia el títol de Baró de Coubertin.

Fotografia de Papadiamantis (del llibre *Skiathos ile Grecque* –1934– i d'Internet –2000–).

Notes a peu de pàgina

Començo la recerca el matí del dia 22 de novembre del 1999. Consulto el meu bon amic el Sr. Jordi Torra, Cap de l'Àrea de Reserva de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, sobre les Actes de Congrés de Llengües Clàssiques, celebrat a la mateixa Universitat pel juliol de 1936. Desconeix l'existència de les esmentades Actes, les qual haurien d'estar dipositades en el seu Departament. M'informa que la Directora de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, efectivament, es diu Dolors. És la Sra. Dolors Lamarca i em diu que parlarà amb ella sobre el llibre de la Maria Àngels Anglada. A més, buscarà informació sobre el suposat Congrés entre el personal del Departament de Llengües Clàssiques.

En Jordi Torra em telefona la mateixa tarda. Ha parlat amb la Sra. Dolors Lamarca. Aquesta li ha explicat que pocs mesos abans de morir, la seva amiga Maria Àngels Anglada li va telefonar per dir-li que estava escrivint un conte amb l'estil d'en Pere Calders i li demanava permís per a fer sortir en l'esmentat conte, la Directora de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona. Dolors Lamarca li dona el permís sol·licitat. Li diu a Jordi Torra, que no sap res sobre l'entrega a la Sra.

Anglada de les Actes d'un Congrés de Llengües Clàssiques. Creu que tan les Actes com el Congrés no han existit i que són totalment imaginaris. Preguntats per Jordi Torra, ningú del Departament de Llengües Clàssiques no sap res del suposat Congrés de 1936.

El 28 de novembre parlo telefònicament amb l'amic Pere Villalba i Varneda, Professor Titular de Filologia Clàssica de la Universitat Autònoma de Barcelona. Procurarà indagar sobre el suposat Congrés de Llengües Clàssiques. Em confirma que Dolors Condom és una notable llatinista i que efectivament se li va retre un homenatge, en el qual havia participat la Maria Àngels Anglada i en el qual ell mateix havia presentat una comunicació "Cursum Consummavi" (Pau, 2 Tm 4,7), que m'enviarà el volum XXXI dels ANNALS de l'Institut d'Estudis Gironins, on estan publicades la seva comunicació i la de Maria Àngels Anglada. M'explica que coneixia la Sra. Anglada, des que aquesta va interessar-se pel treball que sobre Calimac havia escrit Villalba per a la Fundació Bernat Metge. Maria Àngels Anglada d'Abadal, en, l'homenatge a Dolors Condom, va parlar, sobre el tema: "Notes sobre dos poetes llatinistes empordanesos" (Mossèn Joan Planas i Feliu i Carles Fages de Climent). En una trobada casual, la Maria Àngels Anglada li va dir que estava escrivint sobre l'origen dels Jocs Olímpics i que pensava consultar les obres de Villalba sobre aquest tema ("Olímpia, Jocs i Esperit", Enciclopèdia Catalana, 1992 i "Olímpia. Orígens dels Jocs Olímpics", Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1994). Dies després, Pere Villalba em diu que de moment no ha trobat informació sobre el Congrés de Llengües Clàssiques de 1936 i que la Maria Àngels Anglada havia parlat del seu conte amb un comú amic, en Ramon Tibau, malauradament recentment traspassat.

En la *Gran Enciclopèdia Catalana* no trobo citat Papadiamantis, però si Iannis Papadiamandópulos, conegut com Jean Morea, poeta grec d'expressió francesa nascut a Patres el 1856 i mort a París el 1910. He comprovat a Internet que ha existit Aléxandros Papadiaman-

dis o Papadiamantis, nascut i mort a l'illa grega de Skiathos els anys 1851 i 1911. Havia pensat per un moment que la Maria Àngels Anglada s'hagués referit a Papadiamandópulos, però aquest no té res a veure amb Papadiamantis. Trobo molta informació sobre l'illa de Skiathos, la qual més endavant explicaré. Curiosament, en un petit article sobre escriptors de Skiathos se cita a Aléxandros Papadiamantis (sic.) (1851-1911) i Aléxandros Moraïtidis (1850-1929); en el treball hi figura una fotografia de Papadiamantis (¿serà aquesta fotografia la que segons la Maria Àngels Anglada va fer Nirvanos?).

Parlo telefònicament amb la Sra. Dolors Condom (Catedràtica de Llatí, jubilada, de l'Institut Vicens Vives de Girona i Professora encarregada de cursos de Llengua Llatina en la Secció de Lletres, de la delegació de l'UAB a Girona fins l'any 1973, investigadora i autora del *Diccionari Llatí-Català de l'Enciclopèdia Catalana* i de diferents obres publicades en la Col·lecció de la Fundació Bernat Metge). És molt amable. Ha llegit el llibre *Nit de 1911*. Recorda la intervenció de la Maria Àngels Anglada en el seu homenatge. No creu que es fes el Congrés del juliol de 1936. Va assistir al Primer Congrés celebrat a Madrid cap al 1956. Va veure's amb la Maria Àngels poc abans que emmalaltís i recorda que dinaren plegades en un restaurant grec de Girona; li donà consells sobre un llibre que ella, Dolors Condom, escrivia per a la Bernat Metge. No li demanà permís per posar-la en el conte dels Jocs Olímpics. Creu que no era gaire esportista i recorda que de joves varen fer una excursió pel Montseny, on es varen perdre. Tenia problemes circulatoris que l'impedien caminar massa. Creu va estar tres o quatre vegades a Grècia, però no va estar a Skiathos perquè n'hauria parlat en el seu llibre sobre Grècia. Em recomana que entri en relació amb Eusebi Ayensa, Professor de Grec a Palafrugell; precisament en la traducció realitzada per aquest d'una obra de Pandelis Prevalakis, *Crònica d'una ciutat*, va escriure l'epíleg la Maria Àngels Anglada.

Sembla demostrat que el Congrés de Llengües Clàssiques solament va existir

en la imaginació de Maria Àngels Anglada. Cap dels molts interrogats dels Departaments de Llengües Clàssiques de las Universitats Central i Autònoma de Barcelona, mai no l'havien sentit esmentar i en l'Àrea de Reserva de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona no s'hi troben arxivats els materials del suposat Congrés. En relació a la referència que fa la Maria Àngels Anglada a Pau Casals, reproduir els paràgrafs que vaig publicar sobre aquest tema l'any 1983 a la revista *Apunts* ("Un esportista dit Pau Casals"). "La nit del 18 de juliol del 1936, Casals dirigia a Barcelona el darrer assaig de la IX Simfonia de Beethoven, amb la seva orquestra i 'l'Orfeo Gracienc'. El concert s'havia de celebrar l'endemà, diumenge, al Teatre Grec de Montjuïc amb motiu de l'Olimpíada Popular. Un emissari de la Generalitat l'informà d'un possible alçament militar, de la necessitat d'evacuar ràpidament la sala i de la suspensió del concert de l'endemà. Tots d'acord, director, músics i cantaires executen la Simfonia completa abans de separar-se. Mai no es tornaren a reunir. Sempre més el record d'aquella nit tràgica va esdevenir obsessionant per a Pau Casals. Quan el 1958 rep la invitació de les Nacions Unides per pronunciar un parlament a favor de la pau i participar en el concert commemoratiu del Xè Aniversari de la Declaració Mundial dels Drets de l'Home, en una al·locució transmesa a més de cinquanta països, diu '(...)L'Oda a l'Alegria de la IX Simfonia ha esdevingut un símbol d'amor. Proposo, doncs, que totes les ciutats que tenen una orquestra i un cor executin aquest himne el mateix dia, a la mateixa hora, i que la radio i la televisió el difonguin fins els més petits llogarets, en els cinc continents. Vol·dríem que aquest himne fos executat com una pregària per a la pau que tots desitgem i esperem'. Seria bonic que amb motiu d'un important esdeveniment mundial a celebrar a Catalunya, potser uns Jocs Olímpics, la proposta de Pau Casals pogués ser una realitat". La nostra veu no va ser escoltada i no va poder ser a Barcelona l'any 1992, però en finalitzar l'acte inaugural del Jocs Olímpics de Nagano, al Japó, s'interpretà l'Oda a l'Alegria, per orquestra i cors d'Europa, Àsia, Àfrica, Amèrica i Oceania, acomplint-se així el desig del mestre Pau Casals.

Vaig parlar telefònicament amb Eusebi Ayensa, aleshores Professor de Grec a Palafrugell i actualment a Figueres. Ha traduït recentment al català l'obra de Pandelis Prevalakis, *Crònica d'una ciutat* (Editorial Empúries, juny de 1999). En l'epíleg, la Maria Àngels Anglada ens informa que Ayensa és també autor de la traducció de les *Divuit cançons de la pàtria amarga*, de Iannis Ritsos i de nombrosos estudis sobre temes de literatura culta neohel·lènica, de cançó popular i de la petja dels catalans en l'imaginari popular grec. Ayensa m'explica que ell va revisar el llibre *Nit de 1911* per encàrrec de l'Editorial Empúries abans de la publicació. Va fer un mínim de correccions per errors de màquina d'escriure. Em confirma que no tenen res a veure Papadiamandis i Papadiamandópulos i que creu que la Maria Àngels Anglada segurament coneixia obres del primer, escrites o traduïdes en francès, perquè aquesta llengua és llengua de cultura a Grècia. Durant la redacció del llibre la Maria Àngels li va consultar sobre la paraula "papàs", sacerdot ortodox, convenint escriure papàs. També li va dir que en el conte pensava parlar de bandolers –"kleftis"– recordant que Ayensa va realitzar una tesina precisament sobre "cançons de bandolers". Creu que Anglada no havia estat a Skiathos, encara que havia fet quatre viatges a Grècia, on parlava francès. La primera vegada amb el seu marit, la segona el 1991 a Creta, on a Réthimno va trobar al mateix Ayensa, la tercera a Rodas amb una filla i el gendre i la quarta a Delos amb l'IEC. Va recomanar-me llegir els llibres de la Maria Àngels Anglada *Paradís de poetes* i *Columnes d'hores; vaig fer-ho sense trobar referències útils per a la recerca que estava realitzant. En una posterior conversa, li recordo a Ayensa que el boig de Skiathos es deia Adonis i que en l'epíleg esmentat, la Maria Àngels parla que va conèixer el fill d'una família de Réthimno, amiga d'ell que s'anomenava Andonis. Podria ser que el nom d'aquest últim influís alhora de denominar el boig de Skiathos?* M'explica que curiosament en l'epíleg de *Crònica d'una ciutat*, la Maria Àngels havia escrit Adonis en parlar de l'amic d'Ayensa i que ell havia realitzat la correc-

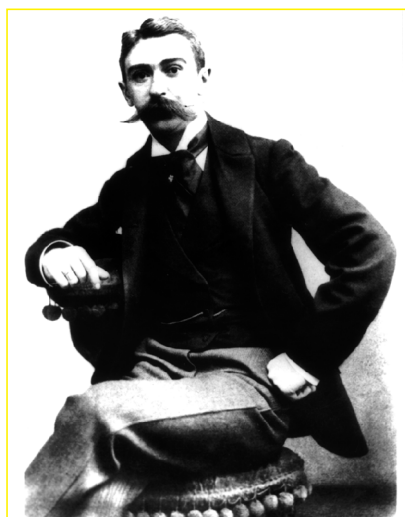
ció. En el conte no va gosar rectificar el nom del protagonista. Creu que podria haver certa relació entre ambdues nominacions, en la memòria subconscient de l'autora.

Segons la Maria Àngels Anglada, el poeta Carles Riba no va poder participar en el Congrés de Llengües Clàssiques de 1936, pels maldecaps i la feina que li comportava la salvació i pervivència de la Fundació. És possible que l'autora es refereixi al fet que Riba, fou nomenat precisament per aquelles dates, Comissari de la Generalitat a la Fundació Bernat Metge, perquè el Director d'aquesta entitat, Joan Estelrich, s'havia exiliat a París. Recordem que la "Bernat Metge" estava patrocinada per Francesc Cambó i possiblement la situació política del país la primavera i l'estiu de 1936, dificultava el mecenatge i feia perillar la vida de la institució. El conte no precisa les dates del suposat Congrés, encara que els fets que acabem d'explicar es produïren possiblement després del 18 de juliol i el Congrés hem de pensar que la Maria Àngels Anglada el situava abans de la tan malaurada data. (Riba, d'Albert Manent en la Col·lecció "Gent Nostra". Edicions de Nou Art Thor, Barcelona, 1987).

Perquè aquesta obsessió amb l'Origen del Jocs Olímpics? Vaig creure necessari parlar amb algun familiar de la Maria Àngels Anglada.

El 9 de gener del 2000 contacto amb la filla de la Maria Àngels Anglada, Maria Rosa Geli i Anglada. Per a ella tot el conte és "pura imaginació". Va estar cinc cops a Grècia. En el primer amb el seu marit i els seus pares, va visitar Olímpia. Després va estar-hi amb la Filològica, després a Rodas, més endavant a Creta i també a Metilene. Admirava Grècia a conseqüència dels seus estudis. L'esport no li agradava gens, encara que admirava els atletes clàssics. No sap d'on va sorgir l'idea del boig de Skiathos. Em diu que una germana de la Maria Àngels, la Pilar, que és mestra, pels Jocs del 92 va escriure un opúscle o un tríptic per a la informació dels alumnes.

La Sra. Pilar Anglada i d'Abadal m'explica que la Maria Àngels tenia una "ima-

Baró de Coubertin.

ginació desbordant" i que no havia parlat amb ella del conte. No li agradava l'esport i no havia seguit els Jocs Olímpics de Barcelona l'any 92. Em confirma que havia escrit un opúscul sobre els Jocs, encara que no creu que això influís en la Maria Àngels. M'enviarà un exemplar del seu treball. Va complir la promesa. És un fulletó extraordinàriament ben escrit i editat, que porta per títol "D'Olimpia a Barcelona". Proporciona una clara i interessantíssima informació, tant sobre els Jocs de l'Antigor, com sobre els aleshores futurs Jocs de Barcelona. No hi falta un petit apartat sobre l'origen de la cursa de Marató. Qui sap quina influència va poder tenir en el conte que estem analitzant?

En el conte té un paper estel·lar el jove hel·lenista francès **EMMANUEL DE FRÉDY**, nebot de Pierre de Frédy, Baró de Coubertin, el famós restaurador del Jocs Olímpics. Era necessari obtenir informació sobre la família Frédy de Coubertin, en busca d'aquest nebot hel·lenista. Una breu estada al Museu Olímpic de Lausanne i a la seva important biblioteca, la gestió del meu amic Fernando Riba, Assessor Financer del CIO i Conseller Delegat del Museu i gràcies a ell, l'eficax col·laboració de Mlle. Barbara Schenkel del Centre de Documentació del CIO, m'han permès aclarir totalment aquest aspecte de la recerca. Els documents consultats han estat:

This Great Symbol: Pierre de Coubertin and the Origins of the Modern Olympics Games, John J. Mac Aloo, The University of Chicago Press, 1984.

"Baron Pierre de Coubertin: renouvateur des Jeux Olympiques", in *Généalogie Magazine*, núm. 150, juin, 1996.

Souvenirs d'Amerique et de Grèce, par Pierre de Coubertin, París 1897.

Yvonne Frédy de Coubertin, 1893-1974, de Daniel Deschatres, 1993.

Memorias Olímpicas, por Pierre de Coubertin. 5a edició, CIO 1997.

Pierre de Coubertin, per Andreu Mercé Varella, Edicions 62, Barcelona 1992.

Del matrimoni de **Charles Louis Frédy Baró de Coubertin** (1822-1908), artista pintor i Agathe Gigault de Crisenoy (1823-1907), nasqueren quatre fills:

PAUL LOUIS FRÉDY (1847-). Baró de Coubertin des de 1908 a la mort del pare l'esmentat Charles Louis Frédy. Propietari. Casat amb Violette Machiels (1861-). Tingueren cinc fills - dos nois i tres noies - tots morts sense descendència. Aquests foren:

1er. **Bernat Charles Henri** (1888-1933), mort a conseqüència de seqüeles de la Gran Guerra.

2na. **Marie Marcelle** (1889-1978), artista pintora.

3er. **Guy Albert** (1892-1914), sub-tinent de Dragons. Mort en acció de guerra a l'Yser.

4a. **Ivonne** (1893-1974), ànima de l'Associació Fenelon i de la Fundació Coubertin.

5a. **Simone** (1877-1936)

ALBERT (1848-1913), coronel de cavalleria, casat amb Louise Collinet de la Salle. Sense fills.

MARIE (1854-?), casada amb David de Madre, secretari d'ambaixada. Els seus descendents s'anomenaren Navacelle de Coubertin.

PIERRE (1863-1937), home de lletres, renovador dels Jocs Olímpics. Baró de Coubertin a la mort del seu germà gran, Paul, Louis.

PIERRE Frédy, casat, el 1895, amb **Marie Rothan**. El matrimoni tingué dos fills:

Jaqes de Coubertin (1896-). D'infantesa difícil i malaltissa. El seu pare escriu, l'any 1903, al seu amic Gode-

froy de Blonay: "Ja sap que el meu fill, quan tenia dos anys, patí una gran insolació que deixà intacta la seva esplèndida salut, però que adormí els seu pensament".

Renée de Coubertin (1902-1968), va viure molt condicionada per una malaltia mental i refusada per la mare.

Tots dos fills moriren reclosos en manicomis.

És evident que Pierre Frédy, Baró de Coubertin, no tingué cap nebot anomenat EMMANUEL, personatge de ficció, sorgit de la "imaginació desbordant" de Maria Àngels Anglada.

La vida de l'adolescent Pierre de Coubertin, transcorregué a París, entre la residència familiar i la mitja pensió dels Jesuïtes del barri de Neully. Fou un deixeble aplicat, viu, intuïtiu, però isolat. Mantenien bona relació amb els condeixebles, com es demostrà quan, un quart de segle, després, va ser elegit president de l'Associació d'Antics Alumnes de Sant Ignace. Acabà el batxillerat quan féu disset anys, l'any 1880 i aleshores arribà el moment d'escollir una carrera. Es plantejà seguir la tradició militar de la família. Però la seva independència, la rebel·lió instintiva i la negativa a acceptar, sense raonament previ, qualsevol decisió dels superiors, li tancaren la porta de la carrera de les armes. Pensà en la diplomàcia, però també ací la independència de les seves opinions i el refús a la jerarquia, li feren desistir de convertir-se en diplomàtic. Finalment, complagué el seu pare en matricular-se a la Facultat de Dret de París i cursar les ensenyances de l'Ecole de Sciences Politiques de la capital francesa. Des de sempre fou un esportista practcant, especialment del ciclisme i el rem i més modestament de l'equitació, l'esgrima i el tennis. Durant les etapes formatives Pierre Frédy viatjà per Itàlia, Suïssa, Polònia, Hongria, Anglaterra i els Estats Units d'Amèrica, viatges que li proporcionaren coneixements i idees. En les Memòries Olímpiques explica: "Polònia havia exercit una assenyalada influència sobre meu, a través d'una companyonia juvenil quan encara era nen. Hongria fou el país de la meua adolescència i de la primera joventut, com Anglaterra i els

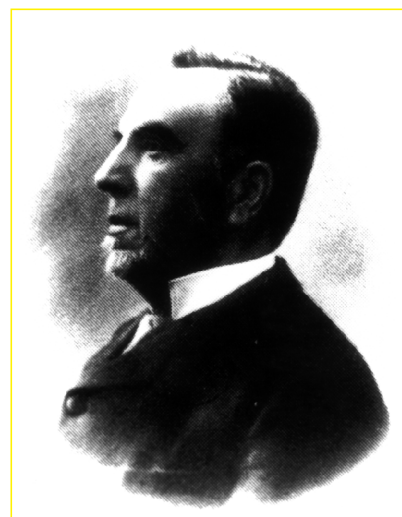
Estats Units foren els països del començament de la meua vida viril i, més tard, Grècia i Suïssa es convertiren en els països de la meua afecció definitiva.” Des del seu primer viatge a les illes britàniques, Coubertin havia quedat seduit i enlluernat per l'educació anglesa. Coneixia perfectament la tasca de Thomas Arnold a l'escola de Rugby i estava convençut que el renaixement de l'Imperi Britànic es devia essencialment a la reforma pedagògica que aquest havia patrocinat. Aquesta reforma es fonamentava en l'associacionisme, el vot democràtic, en la llibertat de premsa, en l'opinió diversa de la societat, en la jerarquia i en el respecte a la llei i als reglaments i estava convençut que totes aquestes virtuts només podien assolir-se mitjançant l'esport. Es pot ben dir que les seves freqüents estades a Anglaterra havien decidit el seu futur. Això el portà a anunciar públicament, l'any 1892, la idea de renovar, a nivell internacional, els Jocs Olímpics de l'Antiga Grècia i va sentar les bases d'aquesta renovació, en el Congrés Internacional celebrat a la Sorbonne de París l'any 1894; allí, i contra la seva voluntat, segons afirma en les esmentades Memòries Olímpiques, va decidir-se l'elecció d'Atenes com a seu dels primers Jocs Olímpics i l'any 1896 com a data d'aquesta primera celebració. Coubertin havia pensat inaugurar-los a París l'any 1900. Fou la tenacitat del grec Demetrius Vikelas, la que va fer modificar el projecte de Coubertin. En el conte de Maria Àngels Anglada es diu que va viatjar a Grècia per primera vegada l'any 1890. Segons sembla el Baró de Coubertin no va anar a Grècia fins a l'any 1894 i va fer-ho quasi precipitadament, perquè perillava greument la realització dels primers Jocs Olímpics. El cap del govern grec, Tricoupis, féu mans i mànigues perquè la capital grega no organitzés els Jocs. Segons ell, Grècia no tenia recursos suficients. Després d'un dur enfrontament amb el recalitrant primer ministre, una posterior audiència amb el príncep Constantí, duc d'Esparta, que feia funcions de regent, solucionà el conflicte. El príncep home jove, valent, emprenedor i estimat pel poble, amb l'optimisme propi dels vint-i-sis anys, escoltà els arguments del Baró i cregué en els Jocs Olímpics.

Malgrat comptar Coubertin amb una considerable fortuna personal, les grans despeses que des de 1887 havia fet, durant la llarga i intensa campanya pel restabliment dels Jocs Olímpics, li havia creat serioses dificultats financeres. Coubertin no anà a Los Angeles el 1932, ni a Berlín el 1936; no hauria pogut pagar els viatges i les despeses. En el seu testament escriu: “He pagat amb els meus diners totes les obres que he creat, pensant només en el bé públic i en l'interès pedagògic i, ara, la meua fortuna personal no pot resistir les ensulsiades financeres dels darrers anys”. Fou necessari que un grup d'amics, amb motiu del cinquantè aniversari de la seva dedicació olímpica (1886-1936) creessin un Fons Pierre de Coubertin, el qual serví per apaivagar les seves últimes necessitats. **Queda clar que Coubertin no va viatjar a Grècia l'any 1890; que tenia una fortuna personal considerable, que va gastar en la seva lluita per restablir els Jocs Olímpics; que no tenia formació militar; que efectivament tenia un fill i una filla força malalts, internats en clíniques psiquiàtriques; que era un bon esportista, especialment ciclista; i que estava enlluernat i seduit per l'educació anglesa recolzada en l'esport.**

El 20 de gener del 2000, torno a parlar amb la Maria Rosa Geli. Li dic que tinc el vídeo de l'entrevista i que li faré arribar una còpia. Li explico que crec que el conte pot estar inspirat en un relat de Papadiamandis i li demano que indagui en la biblioteca de la Maria Àngels Anglada, si hi ha algun llibre d'aquest autor.

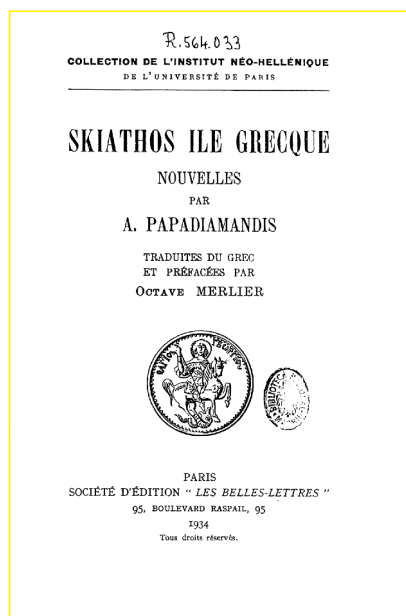
En Jan Matas m'informa que en el *Diccionari* de Alianza Editorial, es troba citat Papadiamandis, junt amb un petit resum de la seva vida i un judici crític de la seva obra. M'indica que existeixen unes *Obres Completes*, publicades per l'editorial G.Veletas (6 volums, 1954-55)

El 31 de gener he estat a la Biblioteca de Catalunya. Gent molt amable. Una bibliotecària busca en l'ordinador sobre Papadiamandis, sense resultat. Indagà després en el fitxer antic, amb igual sort. Aleshores entra en l'arxiu de la Biblioteca Nacional Espanyola i troba una obra de Aléxandros Papadiamandis en francès. “Skiathos, ile Grecque”, nouvelles, traduites du Grec et

Dimetrius Vikelas.

préfacées par Octave Merlier. Paris. Les Belles Letres, 1934, 320 p. 7 lam. i 21 cm. Collection de l'Institut Néo-Hellénique de l'Université de Paris. En el volum 440 de “The National Union Catalog” del Congrés d'USA, Mansell 1976, trobem 25 cites bibliogràfiques gregues de Papadiamandis, una d'alemanya i el mateix llibre francès. En “The British Library General Catalogue” of 1975, trobem 15 cites bibliogràfiques gregues i dues de franceses de Papadiamandis o Papadiamantes, Aléxandros. D'aquestes, una és la ja esmentada i l'altre és *Nouvelles*, traduites du Grec et Présentées par Octave Merlier, 249 p. Athènes 1965. Série de traductions publiées sous les auspices du Conseil de l'Europe núm. 16. Les cites bibliogràfiques gregues estan encapçalades cada una d'elles pel nom de l'editorial; un d'aquests és l'anomenat Baletas(G), publicació de 1957. Sospitava que el G.Valetas del *Diccionari* d'Alianza Editorial, era una editorial grega. He demanat préstec amb la Biblioteca Nacional, on m'ofereixen enviar-me el llibre fotocopiat, encara que m'informen que existeix una extraordinària llista d'espera. Sis mesos després, el 13 de juliol, i gràcies a la persistència a demanar-lo de la Sra. Alba Sala, cap de la secció de préstec interbibliotecari de la Biblioteca de Catalunya, arribà l'encàrrec a l'esmentada Biblioteca de Catalunya. No vaig tenir la mateixa sort en demanar a la British Library el llibre *Nouvelles* de 1965. Després

Skiathos ile Grecque (1934).

de uns mesos, al·legaren que dubtaven que aquest llibre es trobés en el seu catàleg (i) i naturalment refusaren l'encàrrec. Entretant, l'amic Jordi Torra, que ha comprovat que no tenen cap obra de Papadiamandis a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, em proporcionà una entrevista amb el Sr. Alexis Eudald Solà, Professor de Grec de la Universitat de Barcelona. El visito a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, on puc veure una important col·lecció d'obres de Papadiamandis en llengua grega. Em diu que intentarà trobar alguna de les traduccions franceses quan pròximament visitarà Grècia. La seva gestió no va ser positiva. Va morir pocs mesos després.

El llibre que he rebut fotocopiat de la Biblioteca Nacional, forma part de la **Collection de l'Institut néo-hellénique de l'Université de Paris**. Porta per títol:

SKIATHOS ILE GRECQUE.
NOUVELLES
PAR
A. PAPADIAMANDIS
 Traduites du grec et Préfacées par
OCTAVE MERLIER
 Esta editat a **Paris**, per la **Société d'Édition "Les Belles-Lettres"**
95, Boulevard Raspail, 95
1934

Una nota a peu de pàgina explica que en el prefaci es troba una justificació del títol *–Skiathos ile grecque–* que no és de l'autor sinó del traductor (les novel·les de Papadiamandis són la crònica de Skiathos, són també el poema de les seves creences, dels seus costums i de les tradicions de l'illa).

D'aquesta edició va fer-se una tirada de : Cent exemplars numerats de l'u al cent per la germana de l'escriptor, Kyratsoula Papadiamandis (sic.) i vint-i-cinc exemplars sobre vitel·la de pur fil Lafuma de l'A a la Z.

L'índex inclou els capítols següents:

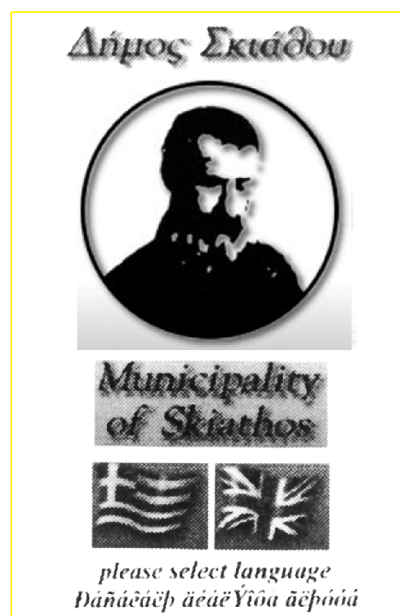
- Papadiamandis. Sa vie et son oeuvre (La seva vida i la seva obra).
- La tueuse (L'assassina).
- Un rêve sur les flots (Un somni sobre les ones).
- Pâques à la campagne (Pasqua al camp).
- La nostalgique (La nostàlgica).
- La dernière filleule (L'última fillola).
- Le mariage de Karachmétis (La boda de Karachmétis).
- La désorceleuse (La desembruixadora).

Hi figuren set il·lustracions:

1. Alexandre Papadiamandis
2. Alexandre Moraitidis
3. Le père de Papadiamandis, Papa-Adamandios
4. Skiathos, le port et l'agora
5. Skiathos; la lagune
6. Le village vu de la chapelle Saint-Antoine; dans le fond Skopélos
7. Carta de Skiathos

El llibre valia 15 francs.

Com a curiositat diré que el retrat de Papadiamandis que figura en el llibre, és el mateix que vaig imprimir d'Internet dins l'espai dedicat als escriptors de Skiathos. A més, com veurem, la imatge digitalitzada del bust d'aquest mateix retrat, forma part del logotip de l'Ajuntament de Skiathos. L'actitud que adopta Papadiamandis en la fotografia, està perfectament descrita en la pàgina 24 del llibre d'Octave Merlier i transcrita en la pàgina 37 del nostre estudi. Resumint la vida de Aléxandros Papadiamandis, que explica Octave Merlier en el llibre que estic descrivint, reproduiré únicament alguns pocs paràgrafs molt rela-

Logotip de l'Ajuntament de Skiathos

cionats amb la narració de la Maria Àngels Anglada.

El pare d'Aléxandros, Adamandios Emmanouïl, era descendent d'una família de Skiathos, era mariner i havia esdevingut sacerdot, papàs, transformant el seu cognom en Papa-Adamandios. La mare d'Alexandre era filla d'Alexandre Moraitidis.

Alexandre era el cinquè fill de la família i els dos primers, una nena i un nen havien mort molt joves, Kiratso als cinc anys i Manolis als divuit mesos. La tercera, una filla, Maria encara viu i té més de 85 anys; la quarta Chariclée, va morir el 1921. Després d'Aléxandros nasqué Sophoula, morta el 1930; Georges nascut més tard morí l'any 1905 i la seva germana bessona morí al bressol; finalment Kyratsoula, nascuda el 1860, és la única soltera supervivent, que es manté perfectament amb una noble distinció (és precisament la germana que patrocina el llibre d'Octave Merlier).

Papadiamandis va néixer el 4 de març de 1851. En batejar-lo se li donà el nom d'Alexandre.

L'escriptor explica la seva joventut en alguna de les seves novel·les. Segueix els seus companys en els jocs; aquests eren fills de mariners o pescadors, maledu-

cats, descalços i mal vestits, sempre dins l'aigua, pescant crancs i atrapant pops i colpejant-los llargs instants sobre la primera pedra plana trobada. La mare del jove Alexandre no permetia que el seu fill seguís aquests pillets i l'obligava a portar sabates. Els petits camarades se'n reien del fill del papàs.

A l'escola, el jove Alexandre és el millor alumne de la seva classe, juntament amb el seu cosí, Alexandre Moraïtidis. Li agrada l'estudi i el dibuix i sense haver après art li plau reproduir els sants que veu en les icones.

El 1862 és enviat a Scopélos (una illa veïna), a l'Escola Hel·lènica, on obté el diploma de fi d'estudis.

Durant les vacances i anys de llibertat el jove Alexandre es retroba freqüentment amb molts camarades de la mateixa edat: Spiros Moraïtidis, Sotirios Économou i Alexandre Moraïtidis (el seu cosí, professor i periodista).

Com tots els joves d'aquesta època, ha après el paper immens que ha jugat el sacerdot ortodox en la història de la Grècia esclavitzada i renaixent. Els seus pares, els seus oncles i els seus amics són sacerdots o monjos i han observat la superioritat d'aquests sobre els professors laics; han vist els bonics pergamins dels convents i han vist els manuscrits de música eclesiàstica, amb curiosos signes negres i vermells. Van sovint al convent veí de l'Evangelista on aprenen a cantar salms i tèmpestes i portats per una força d'entusiasme i vocació juvenil prometen esdevenir monjos.

El seu pare envià l'adolescent a l'institut del Pireu, però la rigorositat dels mestres, provocà que tornés a Skiathos durant el primer any. Aleshores es passà set mesos al Mont Athos, recorrent els convents i les cel·les dels solitaris. El seu entusiasme és gran, perquè Athos és la tradició dins la seva integritat. Sota aquests efectes escriu a la seva mare l'intenció de fer-se monjo. No obstant, l'entusiasme del jove per a la vida monacal cau en el curs del viatge. Mai se'n sabrà la raó. Fou el rebuig per l'ascetisme religiós dels cenobites del convent de Esphigménos o per l'estretor d'esperit d'alguns monjos severos, els quals no ha-

vent sortit mai d'Athos descoratgen cruelment les joves vocacions? O potser alguns records gelosament i castament estimats, que es reflecteixen en alguna de les seves novel·les? No se sap res de la seva vida sentimental, dos o tres noms amagats per l'art de les seves obres.

Al tornar d'Athos li diu a la seva mare: "Jo, em faré monjo dins el món".

El seu pare li va aconsellar acabar els estudis de l'institut i després seguir durant dos anys els cursos de la Universitat. L'octubre de 1873, Papadiamandis entra al liceu Varvakion: té vint anys. El 1874 s'inscriu a la Facultat de Lletres on aprèn les llengües estrangeres que li faran accessibles el pensament i l'art d'Europa. Papadiamandis, a part del diploma, havia adquirit una cultura general. Havia après francès i anglès i havia llegit i rellegit totes les grans obres escrites o traduïdes a aquestes llengües; s'havia nodrit de literatura antiga: Homer, els Tràgics, els Evangelis eren essencials en la seva "caixa" de llibres. Aquesta "caixa" era a la vegada la seva biblioteca i el moble preciós on conservava els seus manuscrits. S'hi troba també un Shakespeare, un Milton, un Dickens i un Cervantes.

A Atenes, escriu, tradueix i salmòdia nits senceres, freqüentment amb el seu cosí Moraïtidis, a la capella de Sant Eliseus; s'entreté molts cops en el cafès, on beu amb molt de gust amb els seus amics; aquests són el monjo Niphon, que ha deixat Mont Athos per Atenes, el vell Barba-Spyros, un petit comerciant jueu, tots ells rics en anècdotes i hàbils en expressar-se en llengua saborosa, i Kyr Nikos i la seva dona Polyxène Bouki; és tota l'església de Sant Eliseus, aquest humil grup de cristians primitius germans en Jesucrist.

Alexandre Moraïtidis evoca en una agradable narració la figura del seu amic, recordant la seva vida de treball, de solitud i de salmòdia. Papadiamandis tenia un treball irregular, atès que havia de seguir les gasetes angleses i traduir les noves notícies de l'estranger pel diari "l'Acropole" i el "Neon Asty"; a més, estava obligat a esperar el correu d'Europa, el qual, sobretot a l'hivern, tardava a arribar fins

a la mitja nit. Tenia una mania molt bonica, molt sana i molt humana: volia, després de sopar, estar descarregat de tota feina.

Se'l podia trobar en un petit cafè, tot sol en un racó, el cap inclinat, les mans encruades sobre el ventre, davant d'una ti-sana de sàlvia. Mut. No veient a ningú.

Al voltant d'aquesta figura, bastant complexa, barreja de dolcesa i de vivacitat, de sensualisme i de castedat ingènua i cristiana, seria fàcil multiplicar anècdotes p.e. la paraula agradable que va dir al seu amic, narrador i cronista espiritual, **Nirvanas**, el qual va tenir la sort de fotografiar-lo; "ves de pressa, –va dir-li en francès–, nosaltres excitem la curiositat del públic", i el públic eren dos o tres pillets enllustradors de sabates.

Esdevingut sorrut al final de la seva vida, Papadiamandis responia així a aquells que el saludaven.

–Bon dia, Senyor Aléxandros.

–No tinc temps.

Arronsava les espatlles mig somrient, mig enfadat. Instants després, recordant la seva falta d'educació, creuant de nou el seu interlocutor, es parava, li demanava perdó per la seva brusquedat i reprenia la seva marxa pensativa.

Ningú no és profeta en el seu país, deia un habitant de Skiathos. Nosaltres mai li hem donat importància. El consideràvem un "ximple".

Saben com vivia? Bevent en tots els cafès, amb no importa qui, especialment amb gents del poble, carregadors del port i tots els "mariners de pas".

Vestia tan malament, tan miserablement, tan negligentment –encara que portava sempre coll i corbata!– que l'hauríeu pres per un pidolaire. S'explica que un riquíssim atenenc, Syngros, que no el coneixia, en trobar-lo un dia pel carrer, li donà generosament, dos sous...

Va tornar definitivament a Skiathos el 1908 –devia morir dos anys després– les seves germanes, per a les quals tenia una gran tendresa, el cuidaven de la millor manera.

Una petita habitació estreta de parets blanquejades amb calç. Un "tzaki" –una xemeneia baixa– prop de la finestra que donava sobre el rieró. No hi havia llit;

Vista de Skiathos (1928) del llibre *Skiathos ile Grecque*.

sota una mena de petit armari encastat a la paret, dos "kélims", per terra. En el tzaki, algunes cendres calentes. Fora feia molt fred.

Després de molts dies, no podia descansar, pel dolor del cos. Era una mala grip; una pneumònia, van opinar d'altres. Ell no volia veure el metge.

A la nit demanà un llibre a les germanes, per tenir-lo a la mà. Posant-se de cara a la paret va començar a salmodiar. A la una del matí, les germanes van trobar-lo adormit, els ulls tancats, fred. L'enterraren l'endemà, tres de gener de 1911.

No hi ha tomba a nom de Papadiamadis en el petit cementiri de Skiathos. Sols un pi i una planta, mostren el lloc on va ser enterrat. Els seus ossos foren retirats, segons el costum grec, tres anys després de la seva mort i es conserven a l'església de la Panaghia, en l'Alt-Skiathos, dins d'un petit cofre que conté un crani i alguns ossos; un petit crani groguenc que una vella us mostra, pietosament o maquinalment, qui sap?

Massa pobre per pagar-se l'edició de les seves obres, va morir sense tenir altra satisfacció que veure les seves novel·les publicades en els diaris i revistes literàries del seu país.

Abans d'escriptor, Papadiamandis fou periodista o més exactament traductor al servei d'un diari d'Atenes. El seu cosí Moraïtidis el va introduir en l'equip d'un diari atenenc, el "Journal" d'en Coromilas, on li encarregaren les traduccions del francès i l'anglès. Més tard,

Gavriilidis li confià la mateixa tasca a "l'Acropolis". Sortint del despatx, treballava a casa seva o en un cafè, al costat dels seus amics; després a l'hora de l'Hespérinos, de les Vespres, anava a cantar a alguna església familiar. La seva vida era una barreja de la del poble i la de l'església. Era un mestre en matèria de ritual: se'l consultava sobre qüestions molt especials de ritus o de dogma de l'església ortodoxa.

Va traduir la Bíblia en llengua moderna.

Vólos (Bólos) és una ciutat marítima de l'Est de Grècia, capital de Magnèsia, junt al golf de Pagassitikos o de Vólos, al peu de les muntanyes costaneres de Thessàlia (Pèlion). Comunicada per ferrocarril i carretera amb Làrisa, és el port important més proper a Skiathos.

Octave Merlier l'autor del prefaci i traductor de *Skiathos ile Greque*, viatja a Skiathos per mar, encara que de forma diferent a la seguida per l'oncle del suposat hel·lenista Emmanuel de Frédy. Pierre de Coubertin viatjà, segons el conte, el 1890 en un velar des d'Atenes, mentre que Octave Merlier va fer-ho en un petit vapor, que va partir també de la capital grega. Segons explica, va arribar a Skiathos el Divendres Sant de l'any 1928, trobant per tot arreu l'atmosfera que Papadiamandis havia conegut i entre la qual havia crescut. A continuació resumeixo la descripció de l'illa i dels seus voltants, que fa en el prefaci del llibre, Octave Merlier.

Skiathos era la illa de les cases blanques, cúbiques, minúscules, de carretons tan estrets que un ase hi passava penosament si portava una càrrega ordinària en els costats.

Skiathos és una illa de l'arxipèlag de les Sporades del Nord, poc visitades aleshores pels viatgers. El nom de Skiathos sembla ser, com el de Korinthos, un nom d'origen egeu. Deriva del radical σκιά, l'ombra. Encara pot considerar-se l'illa ombrívola, malgrat la desaparició de molts boscos de pins que antany l'adornaven, a despit dels pastors que són els que els han cremat. És la primera gran illa que es troba a l'entrada del golf de Vólos. Quan es puja sobre un dels seus nombrosos turons, es veu a l'oest, molt a prop, la costa de Thessalea, amb el seus pobles encimbellats; cap al nord-oest, el Pèlion i l'Ossa; al nord, la Chalcidique amb el Mont Athos a la dreta; a l'est, Halonnissi, Scopélos, l'illa veïna que inspira nostàlgia i cap al sud i el sud-est, l'Eubée, l'Euriponissos, familiarment anomenat Gryponisi.

Tres grans badies naturals, golfs profunds tancats per llargs illots (les Tsoun-gries), tal i com el port aleshores existent. A l'oest del poble, el port de la Gran Flota, al bell mig, el petit port tranquil que allarga el dic davant l'àgora. A l'est el port de las grans barques de vela.

Deixem darrera nostre el petit poble riberec i els seus turons pintorescs, deixem a la dreta la Xanémo on la violència del Vòrias, el vent del nord ha deformat els pins i les oliveres salvatges; anem cap al convent de l'Evanghélismos, que cau en ruïnes i pugem cap al Castro, l'antiga vila abandonada.

En les profundes torrenceres de plàtans, pengen els seus amplis brancatges sobre les fonts clares i silencioses; sobre els pendents dels turons, les oliveres allarguen les seves enormes torsions; al voltant de la blancor de les capelles, els xiprers, lliures, eleven llur ombra allargada sobre els pins i els pins pinyoners.

Allà baix, a l'esquerra del pendent de Kouroupi, s'erigeix amenaçadora, l'eminença pedregosa i grisa del Castro. Per tot arreu, als costats, ruïnes informes de capelles i de cases. El camí porta a un

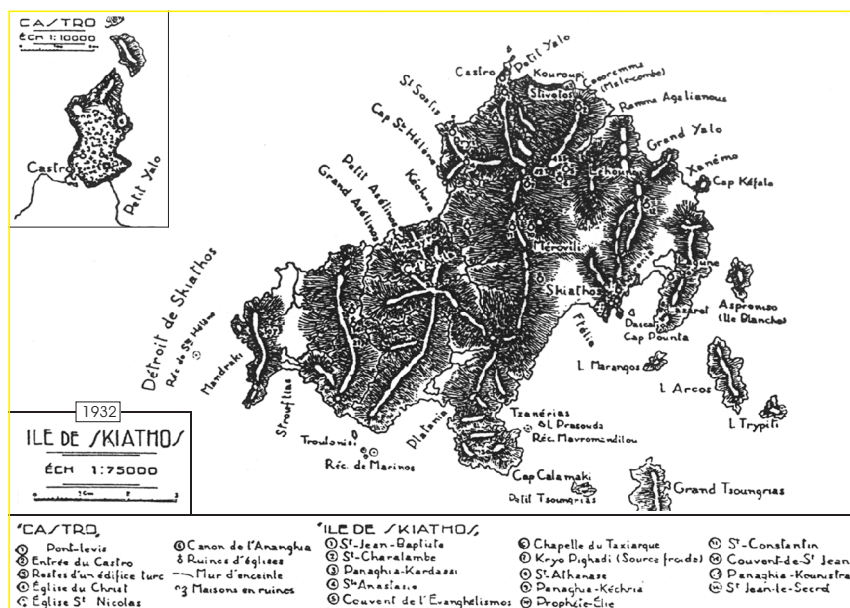
estret congost dominant l'abisme; la roca es ací com tallada per una arma gegantina; aquí la porta del Castro, aixecada sobre una ampla terrassa. Un pont-llevadís, abans unia el Castro a l'illa. El pont no existeix, encara que una escala improvisada s'eleva a l'entrada de la petita ciutadella. Allí s'hi trobaven 300 cases i 22 esglésies. Encara en peu dues esglésies parroquials: la de Sant Nicolau, patró dels pescadors i dels mariners i l'església de Crist.

És dins el Castro on vivien els habitants de Skiathos abans de 1830, admirablement protegits contra els pirates en aquest refugi quasi inaccessible. Però quan la Guerra de la Independència, tornà a la jove Grècia les Cyclades i les Sporades, quan la seguretat penetrà en totes aquelles regions, els habitants del Castro deixaren l'abric ancestral i poc confortable, per descendir a l'emplaçament del poble actual.

La vida del Castro, Papadiamandis no la va conèixer quan nasqué el 1851, però els seus pares havien nascut a l'antiga vila i el seus avis hi havien viscut. Així, tota la seva infantesa es repartí entre la realitat sense emocions del poble de baix i l'enterbolida ficció de les narracions del Castro, amb els vells contes virtuosos i interminables, les llegendes de nereïdes de bonic cos però d'ira fatal, de dragons bramant i perseguint durant la nit els passejants retardats i dimonis que feien rodar roques pel pendent del Kouroupi. Algunes dones molt grans, sabien també tràgiques històries o recordaven la crònica "castriana" de l'època dels Turcs. Moltes d'aquestes llegendes han estat novel·lades per Papadiamandis, algunes amb personatges de la seva pròpia família.

Navegant per Internet busco informació sobre l'illa de Skiathos. Trobo dades sobre l'actualitat de l'illa, cultura (esdeveniments culturals, música i dansa, arquitectura, navegació o vestits tradicionals) història, escriptors (Papadiamandis i Moreïtids) i fins i tot l'esmentada fotografia de Alexandros Papadiamandis.

Actualment Skiathos és un paradís que fa força anys va ser descobert. Fins aleshores únicament era coneguda l'illa per ser

Mapa de Skiathos (1928) del llibre Skiathos ile Grecque.

la pàtria de Papadiamandis; però avui es una de les illes més famoses de Grècia. En les seves boniques platges és comencen a construir hotels i el turisme ha crescut extraordinàriament en poc temps.

Avui pot arribar-se a Skiathos per via aèria diàriament des d'Atenes i tots els dies, de març a setembre, des de Tessalònica. Per mar estan programats diàriament diversos ferris des d'Agios Konstantinos (44 milles nàutiques de distància en 3.30 hores) i des de Vólos (36 milles nàutiques de distància en 3.30 hores).

La ciutat de Skiathos, única àrea construïda, està situada en el costat sud-est de l'illa en una badia arrecerada del vent. És un assentament relativament nou, edificat entre 1829 i 1830, en el lloc on existia l'antiga ciutat sobre dos turons al costat del mar. Aquesta havia estat construïda l'any 800 a. de Crist.

La tradicional arquitectura de Skiathos, que està desapareixent contínuament, no té una estructura de caràcter illenc. Les cases són petites i la majoria tenen dos pisos. Són fetes de pedra, amb les parets externes blanquejades. Existeixen dos tipus de cases, rurals i senyorívoles. Els carrers són estrets, fets sense cap planificació, són pintorescs i fets de blocs de pedra. Aquests blocs estan col·locats verticalment per facilitar el desplaçament de

l'aigua de la pluja i per fer l'estructura més estable. Hi ha petites places en diferents punts de la ciutat fetes per emfatitzar esglésies, fonts o altres edificacions similars.

Les cases normalment no tenen patis, encara que quan els tenen són molt petits i estan plens de flors i gerres de vi. Les portes són generalment molt senzilles, sense motius ornamentals, excepte en algunes cases senyorívoles que són d'estil neoclàssic. Les portes principals en la majoria de cases són senzilles, de fusta i es tanquen per dintre amb un baldó. Les cases senyorívoles tenen el marc de la porta de marbre, amb un fanalet decorat de tipus neoclàssic. Hi ha poques finestres, petites

Mapa actual de las platges de Skiathos.

Skiathos avui.

La casa de Papadiamandis.

Interior de la casa de Papadiamandis.

El Castro.

Platja de Kuokunaries.

i rectangulars. Els pisos baixos tenen habitualment barres de ferro de seguretat amb motius ornamentals. Els balcons són petits, amb apuntalaments de marbre adornats amb escuts en relleu de ferro. Las baranes són de barres de ferro amb diferents motius ornamentals també neoclàssics.

La casa on va néixer Papadiamandis l'any 1851 no existeix en els nostres dies. Va ser venuda i derruïda. La casa que avui es conserva, on va viure i morir l'escriptor, va construir-la el seu pare Papa-Adamantios entre 1850 i 1860, segons consta en una inscripció fixada a la façana. Està situada a uns 100 m de la costa est de la ciutat, en un estret carrer sense sortida. És un petit edifici de dues plantes, d'arquitectura tradicional, de parets fetes de pedra i de "Tsatma" (lleugera construcció feta de fusta i guix). Les quatre vessants de la teulada de fusta, estan cobertes amb teules de tipus bizantí. Portes i finestres són de fusta, i com l'escala conserven el color original. El pis inferior té tres cambres, a l'esquerra hi ha l'habitació d'hivern amb una llar de foc. Ací es on Papadiamandis va viure els seus últims moments. L'any 1954 l'edifici fou adquirit per l'Estat i des de llavors pertany a l'Ajuntament. El 1965 va ser declarat monument preservat pel Ministeri de Cultura. El 1990 van realitzar-se treballs de reparació i des de 1994 els baixos van ser transformats en sala d'exposicions. Actualment, la mansió és un Museu, on els objectes de la casa i els personals de Papadiamandis són conservats tal i com estaven al final de la seva vida.

El Castro constitueix un lloc d'obligada visita turística, per poder contemplar l'aspecte actual de l'antiga fortalesa, amb els seus ponts de fusta que l'unien a l'illa i els restes de les antigues cases i esglésies. Especial atenció mereix un element essencial per a la defensa del Castro: la "zematistra" (una gran caldera d'aigua situada sobre la porta, destinada a escaldar els intrusos).

En les pàgines d'Internet sobre Skiathos, es parla de la vida nocturna de l'illa (cinemes, *night clubs*, tavernes típiques i restaurants), de la possibilitat de practicar esports (*windsurfing* i tennis) i de les boni-

ques platges (Achladies, Tzaneries i Koukounariés —la platja on segons el conte, va banyar-se el Baró de Coubertin—, i moltes d'altres). Curiosament, no hem trobat referències sobre la vegetació de l'illa, visible en algunes fotografies, i sobre els seus xiprers, que tant havien impressionat l'oncle d'Emmanuel de Frédy i Octave Merlier. Possiblement el progrés i la construcció han tingut quelcom a veure en la probable desforestació que l'any 1928, segons Merlier, ja havia començat.

La ressenya de la figura i de la personalitat de Papadiamandis, així com de les característiques geogràfiques i ambientals de l'illa de Skiathos, que fa Maria Àngels Anglada en el conte, semblen demostrar que l'escriptora havia llegit i més que llegit s'havia introduït i viscut dins el prefaci de l'obra de Octave Merlier.

La primera Marató, la guanya el 10 d'abril de 1896 el pastor grec de 23 anys Spiridon Louis, que era fill de Maroussi. Es preparà mitjançant el dejuni i l'oració i segons es deia passà l'última nit davant de les icones, entre la llum amortida dels ciris. Aquesta cursa rememorava la gesta del soldat Phidippides o Philipiddes, el qual va córrer des de Marató fins a Atenes per comunicar la victòria dels grecs sobre els perses. En arribar va exclamar KAIRETE NENIKIKÁNEN! Hem vençut! i caigué mort pel cansament. Ninikikánen era la paraula que pronuncià el boig de Skiathos en el conte, abans de caure davant del Baró de Coubertin.

Es diu que Spiridon Louis va guanyar de premi una copa d'argent donada per Michael Breal (més endavant, en l'epíleg, parlarem d'aquest transcendental i interessant personatge), un vas antic i a més, va obtenir la llibertat d'un seu germà, el qual estava empresonat per haver participat en una baralla sagnant. No és segur que el milionari Georgios Averoff li regalés un milió de dracmes; la llegenda explica que la promesa d'aquesta important quantitat de diners, va provocar la mort de tres joves maratonians, que intentaren sense cap preparació realitzar la cursa.

Encara que sé que una recerca té principi, però que difícilment pot dir-se que té final, pensava acabar aquí aquestes "Notes a

peu de pàgina". Ahir, 2 de gener de 2001, vaig parlar amb Eusebi Ayensa. Segons va explicar-me està treballant en un projecte editorial per publicar les obres completes de la Maria Àngels Anglada. Possiblement és la persona que millor coneix aquesta obra. Va informar-me que en un llibre de poemes de la Maria Àngels anomenat *Arietta*, publicat per Columna l'any 1996, s'hi troba un poema intitulat "Després de Marató", que tot seguit reproduïxo:

Després de Marató

*Qui mai ho hauria dit?
Aquell soldat amb la vista entelada,
brut de suor i de pols, les sandàlies
fetes bocins, era l'invicte nunci
de la gesta més clara, radiant.
Si no haguéssim sentit dels seus llavis tallats
el mot sagrat "vencérem"
potser li hauríem allargat un òbol
com a un obscur captaire foraster.
Perquè no ens recordem gaire sovint
de les humils i ferides disfresses
que els déus trien, o els àngels.*

L'autora fa una extraordinària descripció de l'aspecte del soldat de Marató. Després sacralitza el mot "vencérem", que aquest pronuncià abans de morir i pel qual aquell home obscur, humil i ferit conquerí la categoria immortal d'heroi.

Aquest poema ocupa un lloc en l'apartat "Aparicions", situat al final del llibre. Sembla que la Maria Àngels ha inclòs en l'esmentat apartat, poemes relacionats amb alguns records molt personals presents en la seva ment, els quals es fan aparents de tant en tant en la seva memòria i en la seva obra. Que entre aquests s'hi trobi la imatge del soldat de Marató, crec que té una transcendència cabdal per explicar-nos la motivació del conte que estem analitzant. Penso que imaginàriament la Maria Àngels Anglada ha volgut, a través d'Adonis, el boig de Skiathos, actualitzar la importància de la gesta de l'heroi de Marató, immortalitzant-la com l'hipotètic origen dels Jocs Olímpics actuals. Com veurem en l'epíleg, algú va avançar-se en aquesta idea l'any 1896.

Epíleg

Com deia la Maria Àngels Anglada en l'entrevista televisiva, en el conte "hi explico el veritable origen dels Jocs Olímpics, que no és el veritable origen, però que podria ser-ho..." i penso que és una llàstima que no ho fos. Ja hem vist que Coubertin, influenciat per la pedagogia i l'educació esportiva d'Anglaterra, havia decidit restaurar els Jocs Olímpics de l'Antigor i hem vist també que de bon principi no pensava en Grècia com a primera seu dels Jocs de la renaixença. El seu esperit xovinista i la seva prudència l'impulsaven a organitzar-los a la capital de França l'any 1900. Hauria estat un nyap similar, al que recentment va ocórrer en atorgar a Atlanta els Jocs del Centenari. Va estar la tenacitat, no exempta d'una certa follia, d'el grec Demetrius Vikelas, que aconseguí la designació d'Atenes, per al 1896. Hauria estat més bonic que la frase que imaginàriament la Maria Àngels Anglada situa en el pensament de Coubertin: "Quin poble és aquest, que fins i tot la follia d'un pastor duu la marca de la glòria?", fos la veritable motivació de la restauració dels Jocs. Personalment m'ompliria de joia que aquest fos el seu veritable origen.

En la tan esmentada entrevista, la Maria Àngels Anglada afirma que ha escrit el conte "en homenatge, a un escriptor grec, del segle XIX, que es diu Papadiamandis i que és el millor prosista grec del segle XIX i és fill de l'illa de Skiathos". Després en publicar-se la *Nit de 1911*, l'autora dedica el conte, "Als meus companys professors de llengües clàssiques, espècie no protegida". Possiblement la justa problemàtica reivindicativa actual d'aquest col·lectiu de professionals, ha pogut més, que la primitiva idea d'homenatjar Papadiamandis. Ara bé, possiblement la Maria Àngels desconeixia **el veritable origen d'incloure la cursa de Marató en els Jocs Olímpics d'Atenes**. Va ser Michael Jules Alfred Bréal, amic de Coubertin, brillant filòleg de la Sorbonne i professor de Gramàtica Comparada del Col·legi de França, qui, l'endàmà de la restauració dels Jocs escriu

Michael Bréal.

entusiasmats a Coubertin i té la visió de proposar-li instituir una cursa, fins aleshores desconeguda en les competicions esportives: la Marató. El filòleg precisava textualment: "Seria bo veure si els nostres atletes moderns podrien igualar Phidippides". Bréal va oferir una copa d'argent al corredor que, sortint de Marató arribés primer a Atenes, durant els primers Jocs de l'era moderna de 1896. Aquesta prova de resistència va tenir una extraordinària significació, perquè representava el fil directe d'unió amb els Jocs Olímpics de l'Antigor. A més, la victòria d'un pastor grec va fer reviure la figura del herois clàssics. Des d'aleshores la cursa de Marató ha estat la prova més emblemàtica del programa olímpic, amb un extens anecdotari i una llista impressionant de personatges mítics. Estic segur que la Maria Àngels Anglada estaria orgullosa de saber que un company seu, filòleg del segle XIX, posseïa una imaginació tan desbordant com la que a ella li va permetre escriure aquest extraordinari conte sobre el veritable origen dels Jocs Olímpics.

A la dedicatòria del conte se li poden atorgar, justament, més de cent anys de vigència.